

UOT 37.01.

Azadə İslam qız Şirəliyeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

RIYAZİYYAT TƏLİMİNDƏ MÜQAYİSƏ METODUNUN ÖYRƏNİLMƏSİ VƏ TƏTBİQİNƏ DAİR

Azadə İslам гызы Ширалиева
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

ОБ ИЗУЧЕНИИ И ПРИМЕНЕНИИ МЕТОДА СРАВНЕНИЯ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ МАТЕМАТИКИ

Azade Islam Shiraliyeva
Azerbaijan State Pedagogical University

LEARNING AND APPLYING WARRANTY METHODS IN RADIATION TRAINING

Xülasə: Məqalə ümumtəhsil məktəblərinin riyaziyyat dərslərində müqayisənin təlim metodu kimi tətbiqinə və istifadə olunmasına həsr olunub. Müqayisə metodunun məntiqi priyom olaraq həm elmi tədqiqatlarda, həm də təlimdə əhəmiyyəti göstərilmişdir. Bu metodların tətbiqi şagirdlərdə yeni bilik və ideyaların yaranmasına təkan verəcəkdir.

Açar sözlər: *metod, təlim, ənənvi təlim, tədris, təfəkkür, obyekt, növ, xassə, priyom, təcrübə*

Резюме: В статье основное внимание уделяется применению и использованию сравнений в качестве метода обучения в общеобразовательных школах. Методология является логическим предположением как в науке, так и в обучении. Применение этих методов будет способствовать развитию новых знаний и идей у учащихся.

Ключевое слово: *метод, обучение, традиционная подготовка, обучение, мышление, объект, тип, эссе, приём, опыт*

Summary: The article focuses on the application and use of comparisons as a learning method in general math schools. The methodology is logical prerequisites both in science and in training. The application of these methods will encourage the development of new knowledge and ideas in pupils.

Key words: *method, training, traditional training, teaching, thinking, object, type, essay, priyom, experience*

Müəllimin, şagirdlərin praktik və idrak fəaliyyətini təşkil edən sistem ardıcıl surətdə tədrisin məzmununu mənimsəməyə təlim metodu yardımçı olur. Bəzən ən maraqlı mövzu üzrə pedaqoji cəhətdən düzgün qurulmuş dərslərin nəticəsi bu məqsədlə seçilmiş metodun nəticəsindən asılı olur. Metodun yunancadan tərcüməsində şərh, izah qaydası nəyə isə yol, "idrak yolu" deməkdir. Metodların daxili cəhətinin xarakteristikasından söz açarkən, bütün hallarda, söhbət hazır biliklərin mənimsənilməsindən, onların çox və ya az yaradıcı mənimsənilməsindən, onların

çox və ya az yaradıcı axtarış prosesində müstəqil əldə edilməsindən gedir. Pedaqoji ədəbiyyatlarda təlim metodu anlayışına müxtəlif cəhətdən yanaşılır və rəngarəng təriflər verilir. Metodların bu cəhətlərinin fərqləndirilməsi M.A. Daniyevlə xidmətidir, lakin o, məntiqin metodlarını da təlim metodları hesab etmişdir. B.P. Yesipov təlim metoduna daha düzgün tərif vermişdir. Ona görə təlim metodu adı altında müəllim və şagirdlərin elə iş qaydası nəzərdə tutulur ki, onun köməyi ilə məktəblilərin bilik, bacarıq və vərdişləri mənimsəmələrinə, idrak qabiliyyətlə-

rinin inkişafına, dünyagörüşünün formalaşmasına nail olunur. İ.P. Podlasy yazır: "Nə qədər ki, təlim birgə fəaliyyətdir, müəllimə aid ediləndə tədris metodundan danışmaq yerinə düşür. Şagirdə münasibətdə isə öyrənmə metodları demək lazımdır. Əgər söhbət müəllim və şagirdlərin birgə işindən gedirsə, burada, şübhəsiz, təlim metodları meydana çıxır". N.M. Verzilin və V.M. Korsunskaya təlim metodunun tərifindən bəhs edərək göstərilir ki, metod təlim prosesində müəllimin və şagirdlərin fəaliyyətinin vəhdətinin məntiqi cəhətdən qəbul olunmasından irəli gəlmiş, başqa sözlə, fəaliyyətin xarakteristikasını təşkil etməlidir. Tədris metodu müəllim tərəfindən biliklərin verilməsi, eyni zamanda, onların şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsi qaydasıdır. Göründüyü kimi, tədris prosesində müxtəlif metodlara müraciət etmək lazımdır. Ona görə də onlardan, yəni təlim metodlarından vəhdətdə istifadə olunmalıdır. Hazırda şagirdlərin təlimin yeni məzmununu müvafiqyyətlə mənimsəmələri üçün onlardan yüksək idrak fəallığı tələb edən yeni metodların səmərəli önəonvi metodlarla bəcaarıqla birləşdirilməsi məqsədəuyğundur. Təlim metodu, geniş mənada, tərbiyənin ümumi məqsədi və vəzifələrindən, ictimai-ixtiyari mərhələdən, təlim məqsədi, məzmunu və didaktik prinsiplərindən asılı olaraq dəyişir.

Orta əsrlərdə təlim prosesi sxolastik xarakter daşıdığından söz metodundan, quru əzbərçilik, eşitdiklərinin yenidən hasil olması metodundan istifadə edilirdi. Bəşəriyyət inkişaf etdikcə təlimin məqsədlərində dəyişiklik baş vermiş və bu öz təsirini metodlarda göstərmişdir.

Riyaziyyatın təlimi prosesində təlim metodu, biliklərin müəllim tərəfindən şifahi şərh, müşahidə, söhbət, müstəqil işlərin yerinə yetirilməsi və s. yollarla şagirdlərə yeni biliklər vermək, onları təkmilləşdirmək və ya yoxlamaq üçün nəzərdə tutulur. Müəllimlə şagirdlərin birgə fəaliyyəti arasındakı müxtəliflik baxımından təlim metodlarını iki qrupa bölmək olar: tədris metodları və öyrənmə metodları. Məlumdur ki, təlim prosesi mahiyyət etibarilə xarici aləmin dərk olunmasından, ümumiyyətlə, idrak prosesindən əsaslı surətdə fərqlənmiş və idrakın ümumi qanunauyğunluqlarına tabedir. Buna görə də təlimin üsul və priyomları xarici aləmin düzgün əks olunmasına xidmət etməli, həyatın dialektikasına uyğun gəlməlidir. Marksist-leninci idrak

nəzəriyyəsinin bu müddəası müqayisə priyomuna yanaşmağın metodoloji əsasını təşkil edir. Müqayisə priyomu xarici aləmin dialektikasına ziddirsə, onun qanunauyğunluqlarını əks etdirmirsə, faydalı ola bilməz. Əksinə, müqayisə priyomu obyektiv varlığı və təfəkkürün qanunauyğunluqlarını özündə əks etdirir və məntiqi surətdə onlardan nəşat edirsə, onun müəyyən sərtlərlə təbiiq hökmən faydalı olmalı, real əlmi dərk etmək vasitəsinə çevriləməlidir. Qarşıya belə bir sual çıxır: görəsən müqayisə priyomu xarici aləmin və təfəkkürün qanunauyğunluqlarına müvafiq gəlirmi, həmin qanunauyğunluqları dərk etməyə, onların mahiyyətini açmağa tam imkan verirmi? Fikirimizcə, həmin priyom təbiiq və cəmiyyət hadisələrindəki qanunauyğunluqlara, insan, təfəkkür qanunauyğunluqlarına tamamilə müvafiqdir, qanunauyğunluqların yetişməkdə olan gənc nəslə çatdırılmasında böyük əhəmiyyətə malikdir. Lakin əsas məsələ həmin priyomdan necə istifadə etməkdir. Bu isə, heç şübhəsiz, müəllimin həyat təcrübəsinin zənginliyindən, məharətindən, əlmi yetkinliyindən, həmin priyomdan necə istifadə etməsindən asılıdır. Ədəbiyyatlarda müqayisəyə aid müəyyən təriflər vardır. Bununla yanaşı, ədəbiyyatlarda müqayisəyə verilən tərif onun, əsasən, didaktik cəhətlərini deyil, məntiqi cəhətlərini əhatə edir. Müqayisə priyomuna verilən ən geniş tərif belədir: müqayisə cisim və hadisələr arasında oxşar və fərqli əlamətlərin müəyyənləşdirilməsi prosesidir. Bu tərifdən də aydın olur ki, bu metod obyektlərin oxşar və fərqli əlamətlərinin aşkarlanmasına yönəlir, bu prosesləri nə əyniləşdirmək, nə də ayırmaq olmaz. Bu proseslər ayrılmaz, ardıcıl proseslərdir.

Ayrı-ayrı fənlərin tədrisində müqayisə metodunun müxtəlif növlərindən, onun müxtəlif variantlarından istifadə olunur. Buna görə də müqayisə metodunun növlərini və variantlarını aydınlaşdırmaq lazımdır. Müqayisənin üç növü var:

1. Obyektlər arasındakı oxşar cəhətlərin aşkar edilməsi;
2. Obyektlər arasındakı fərqli cəhətlərin aşkar edilməsi;
3. Obyektlər arasında oxşar və fərqli cəhətlərin aşkar edilməsi.

Nümunə: Üçəhdliyi ikihədlinin kvadratı şəkildə ifadə edin;

$$64+16*b+b^2.$$

İzahat: Şagirdlər kənar hədlərə ($64=8^2$ və b^2) bəxib qüvvətlərin əsasları (8 və b) ilə ikinci həddi ($16b=2*8b$) müqayisə edirlər. Aydın olur ki, $8^2 + 2 * 8b + b^2$, yəni $64 + 16x + b^2$ elə $a^2 + 2ab + b^2$ şəkildədir. Yəni $64 + 16b + b^2 = (8 + b)^2$.

Problemni əlmi yenilii. Riyaziyyat təlimində müqayisə metodu şagirdlərdə əvvəldən mənimsənilən materialların müqayisəsi bu materiallarda şagirdlərə məlum olmayan yeni cəhətləri aşkara çıxarmağa kömək edir.

Problemni aktuallığı. Məktəbdə istifadə olunan müqayisə metodu şagirdlərin məntiqi təfəkkürü və yaradıcı fəaliyyətinin inkişafına kömək edir.

Problemni praktik əhəmiyyəti. Təlimdə istifadə olunan müqayisə metodu şagirdlərdə yeni bilik və ideyaların yaranmasına təkan verir.

Ədəbiyyat:

1. Adıgözəlov A.S. Məktəbdə riyaziyyat təliminin nəzəri əsasları. Bakı, 2018.
2. Adıgözəlov A.S. "Orta məktəbdə riyaziyyatın tədrisi metodikası. Bakı, 2009.
3. Kazimov Y.Ş. Təlim metodları. Bakı, 2009.
4. Kərimov N.M. Müqayisə priyomundan istifadə edilməsi. Bakı: Azərtədrisnəşr, 1964.

E-mail: azavus1302@gmail.com

Rəyçi: ped.ü.əlm.dok., prof. A.S. Adıgözəlov
Redaksiyaya daxil olub: 12.12.2018